

Ю.В. Годован
аспірант кафедри політології
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна

СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНУ СОЦІАЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглядаються основні характерні риси соціальної мобільності молоді, її класифікації та функціональне призначення. Акцент робиться саме на мобільності молоді у суспільно-політичному житті в умовах сьогодення.*

***Ключові слова:** соціальна мобільність, політична соціалізація, молодь, Україна, політичний процес.*

На сучасному етапі вітчизняного державотворення дослідження процесів соціальної мобільності молоді в Україні набуває все більш широкої актуальності та поширення, є об'єктом уваги та досліджень багатьох учених і дослідників різних галузей наук.

Трансформаційні процеси в українському суспільстві зумовили посилення соціальної мобільності (як добровільної, так і вимушеної). Підвищення добровільної соціальної мобільності, на нашу думку, зумовлюється розвитком різних форм власності, підприємницької діяльності, а також чинного законодавства, що полегшує зміну місця праці і проживання людей. Поступово складаються і розвиваються форми мобільності, традиційні для ринкової економіки: територіальна, галузева, професійно-кваліфікаційна, внутрішня і міжфірмова.

Важливе місце у вивчення соціальної структури суспільства, динаміки соціально-політичних процесів займають питання соціальної мобільності, тобто переходу людини з одного класу до іншого, з однієї внутрішньокласової групи до іншої, соціальні переміщення між поколіннями. Останні носять масовий характер і (залежно від розвитку суспільства) стають усе більш інтенсивними. У соціологічній та політологічній науках вивчається характер соціальних переміщень, спрямованість, інтенсивність переміщення між стратами, поколіннями, містами й регіонами. Вони можуть бути позитивними і негативними, заохочуватись і навпаки.

Помітного розвитку набули міграційні процеси як особлива форма мобільності, що поєднується з неодмінним територіальним переміщенням індивідів, хоча вона й досі обмежується ринком житла та деякими іншими факторами. Міжпрофесійна мобільність дещо стримувалася надмірною спеціалізацією, чіткою професійною орієнтацією працівників, обмеженими можливостями для перенавчання фахівців. Проте є й інші обмежувачі, зокрема недостатня інформація, брак коштів для переїзду та купівлі житла, труднощі з підвищенням кваліфікації і перекваліфікацією, стереотипи мислення, звички тощо [1, с. 162].

Мобільність молоді, насамперед соціальну, досліджують економісти, соціологи, соціальні психологи тощо. Однак суттєвим недоліком усіх досліджень є те, що досі, на жаль, не вироблено єдиного комплексного підходу до вивчення й розуміння цього феномена.

Економісти розглядають мобільність із точки зору відтворення трудового потенціалу, зміни професійного і кваліфікаційного статусу працівників. Тим часом соціологи і психологи вказують на обмеженість висновків економічних досліджень для забезпечення можливості соціального управління мобільністю. До вивчення соціальної та інших форм мобільності на підприємстві соціологи підходять із позицій соціальної структури, її складників. Водночас вони розглядають індивідів у межах кількох груп, становище в кожній із яких впливає на зміну соціального статусу в інших [2, с. 8–11].

Соціальних психологів цікавить мобільність із позицій зв'язків, відносин і взаємодій, що складаються між соціальними та іншими групами, з позицій приналежності індивідів до різних сфер спілкування. Увага концентрується на механізмах дій між групами і всередині груп, адже типи особистостей, що формуються під впливом інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, мотивації поведінки, суттєво впливають на індивідуальну мобільність. Дослідження, що дають змогу вивчити механізм формування, зміни соціального статусу і приналежності до певної соціальної групи (зокрема неформальної), є обов'язковими в системному розгляді соціальної мобільності [3, с. 47].

Соціально-професійна мобільність, з одного боку, висуває певні вимоги до професійно-кваліфікаційних якостей індивідів, а з іншого – максимально сприяє розвитку особистості через підвищення відповідності між структурою її індивідуальних потреб і соціально-економічною цінністю місця, яке вона посідає. Перша з цих функцій є предметом економічної науки, друга – соціології і соціальної психології. Це зумовлює якісно різні підходи до досліджень мобільності: 1) як до деперсоніфікованого соціально-економічного процесу; 2) як до засобу соціального просування і розвитку особистості. У першому разі маємо справу з власне трудовою мобільністю, а в другому – з так званою «трудою кар'єрою» працівників [4, с. 129].

Соціальна мобільність молоді характеризується обсягом й інтенсивністю найважливіших потоків руху, певним соціальним механізмом, рушійними силами, прямими наслідками для суспільства. Економісти розглядають трудову, професійну мобільність індивідів, ураховуючи зміну кількості та якості робочих місць. Вони зосереджуються на дослідженні економічних аспектів мобільності робочих місць, а тому й на міграційній здатності працівників (на витратах на перепідготовку і переміщення). Отже, мобільність індивідів вивчається економістами як чинник економічних процесів [5, с. 148].

Утім соціологи зосереджують увагу на переміщеннях індивідів, шансах на кар'єру, а також на фактах усвідомлення, на цілях і мотивах, а економічні явища аналізуються як чинники формування трудової мобільності.

Соціальна мобільність як міждисциплінарне поняття, що виражається в професійному, кваліфікаційному, соціальному, галузевому, територіальному та інших переміщеннях індивідів, є своєрідною формою адаптації до нових технологічних і економічних умов функціонування.

Соціальною мобільністю називається сукупність соціальних переміщень людей, зокрема зміни індивідом чи групою осіб соціального статусу, що ними займається в стратифікаційній структурі суспільства. Зазначимо, що термін «соціальна мобільність» був започаткований відомим соціологом Пителимом Сорокіним у 1927 році [6, с. 13–14].

Є такі два основних види соціальної мобільності: між поколіннями і всередині поколінь. Вони розпадаються на підвиди і підтипи, які тісно пов'язані один з одним. Перший вид мобільності передбачає, що діти досягають більш високої соціальної позиції або опускаються на нижчу сходинку ніж їхні батьки. Другий вид мобільності має місце там, де один і той же індивід протягом життя кілька разів змінює соціальні позиції. Вона ще називається соціальною кар'єрою. Перший вид мобільності належить до довготривалих, а другий – до короточасних процесів. У першому разі соціологів більше цікавить міжкласова мобільність, а в другому – переміщення зі сфери фізичної праці у сферу розумового. Індивідуальна мобільність означає соціальне переміщення конкретної людини. До факторів індивідуальної мобільності належить просування службово-професійними сходами, пов'язане з підвищенням кваліфікації, рівнем освіти, заняттям адміністративних посад, тобто того, що називається службовою кар'єрою. Індивідуальна мобільність може бути пов'язана з політичною і підприємницькою діяльністю, службою в армії, в церкві та інших державних інститутах. Одним з ефективних способів індивідуальної мобільності є вигідний шлюб. Групова мобільність відбувається тоді, коли переміщення відбуваються колективно, змінюється статус тієї чи іншої страти. Групова мобільність має місце там, де відбуваються зміни самої системи стратифікації. Переміщення відбуваються колективно, наприклад після соціальної революції старий клас поступається панівному становищу нового. На соціальну мобільність населення впливають такі обставини, як зміна умов життя в місті чи сільській місцевості, отримання людьми нових професій або зміна виду.

Що стосується основної і найпоширенішої класифікації соціальної мобільності молоді, то виділяють такі її види: вертикальну і горизонтальну. Вертикальна мобільність за напрямом переміщення поділяється на висхідну (соціальний підйом, рух вперед) та низхідну (соціальний спуск, рух донизу). Горизонтальна мобільність передбачає перехід індивіда з одного соціального прошарку до іншого, що розташовується на тому ж рівні. Цей тип може бути пов'язаний зі зміною місця проживання, переходом до іншої релігійної групи (зміна віросповідання) тощо [7, с. 85].

Між двома видами є відома асиметрія – баланс: усі хочуть підійматися і ніхто не хоче опускатися вниз соціальними сходами. Як правило, рух нагору – явище добровільне, а вниз – примусове. Дослідження показують, що власники вищих статусів бажають для себе і своїх дітей високі позиції, проте представники нижчих щаблів хочуть того ж. Так і виходить у суспільстві, що всі хочуть рухатись угору. Вертикальна мобільність передбачає переміщення з однієї страти (групи, класу, касты) до іншої.

Соціальна мобільність молодого населення країни поступово стає рушійною силою в процесі державотворення та демократичних перетворень. Успішна соціалізація особистості, продуктивне політи-

ко-правове виховання й досягнення високого рівня політичної культури – складники, що сприяють високому рівню мобільності сучасної молоді (як вертикальної, так і горизонтальної).

Більшість західних соціологів як домінуючий фактор соціальної мобільності в сучасних суспільствах виділяють економічний, який стає базовим і в сучасній Україні, де після реабілітування приватної власності й підприємництва заможність стала загальноновизнаним критерієм соціального успіху, соціальної захищеності й можливості просування у вищі страти.

Іншим фактором соціальної мобільності, насамперед молоді, є професія. Справді, в індустріальному суспільстві розвиток передових технологій дає поштовх до появи нових професій, що потребують високої кваліфікації і підготовки, з одного боку, високооплачуваних і престижних – з іншого. Унаслідок цього зростає рівень мобільності як добровільної, орієнтованої на досягнення, так і вимушеної, заснованої на необхідності підвищення кваліфікаційного рівня. Це визначає високу роль освіти як фактора соціальної мобільності. Макс Вебер стверджував, що «... роль каналу, який виконує сучасна школа, стає все більш значущою, адже, по суті, вона взяла на себе функції, які раніше виконували церква, родина та деякі інші соціальні інститути...» [62, с. 148].

Так, отримана освіта й напрацьовані в процесі її здобуття манери і стиль життя, професійний статус і пов'язана з ним матеріальна винагорода дають індивідові передумови претендувати на більш високу соціальну позицію.

Суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації серйозно впливають на процеси соціального становлення та розвитку молоді. Соціальна мобільність потребує серйозних знань щодо основних політичних та суспільних процесів, поглибленого вивчення політичної культури та традицій свого народу і механізмів залучення індивідів до цієї культури. Саме вони пояснюють витоки, характер і особливості конкретної політичної системи, що склалася в суспільстві, політичний режим, політичну свідомість і поведінку суспільних груп, відповідну спрямованість політичних процесів. Стабільне функціонування політичної системи суспільства, збереження цілісності соціального організму потребує постійного відтворення і розвитку політичної культури суспільства, що здійснюється шляхом засвоєння її норм, цінностей і моделей політичної поведінки, тобто, як уже йшлося раніше, політичної соціалізації.

Оскільки вертикальна мобільність існує в будь-якому суспільстві, а між соціальними прошарками мають бути шляхи, якими індивіди й групи переміщуються вгору або вниз з одного соціального прошарку в інший, необхідно, згідно з П. Сорокіним, виділити канали соціальної циркуляції («ліфти») [8, с. 377]. Найважливішими з них є сім'я, церква, школа, армія, політичні, економічні й професійні організації.

Усередині стратифікованого суспільства є не тільки канали вертикальної циркуляції («ліфти»), а й «сито», яке «просіює» індивідів і визначає відповідне місце в суспільстві. Основна мета цього соціального контролю – розподілити індивідів відповідно до здібності успішно виконувати соціальні функції, однак це не означає, що зазначений соціальний механізм завжди правильно розподіляє індивідів відповідно до можливостей [9, с. 78].

Таким чином, бачимо, що соціальна мобільність молоді в сьогоденних умовах є запорукою для майбутніх демократичних перетворень, створення комфортних умов для розвитку молоді особистості, формування в неї громадянської свідомості, залучення до важливих соціальних, політичних, економічних, культурних процесів, які мають відбуватись у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: навч. посібник. Київ: МАУП, 1999. 289 с.
2. Бондарчук К.В. Продуктивна зайнятість в умовах становлення соціально орієнтованої ринкової економіки. *Україна: Аспекти праці*. 1996. № 7. С. 8–11.
3. Веєрман Р.К. Міграція в місто та соціальна мобільність. *Філософська думка*. 1986. №5. С. 47–50.
4. Коваліско Н.В., Хоронжий А.Г. Трудова мобільність в умовах регіонального ринку праці: Видавничий центр ЛНУ. Львів, 2002. 174 с.
5. Чернуха Н.М. Інтеграційні процеси у сучасному освітньому просторі як передумова успіху соціальної мобільності сучасної особистості. *Науковий часопис НПУ імені П. М. Драгоманова. Сер. 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2012. № 14. С. 12–21.
6. Бабосов Е.М. Общая социология: учебник для вузов. Минск: ТетраСистемс, 2004. 640 с.
7. Вебер М. Основные понятия стратификации. *Социологические исследования*. 1994. № 5. С. 147–156.
8. Сорокин П. Социальная стратификация и мобильность: Человек, цивилизация, общество: Москва, 1992. 543 с.
9. Серегина И.Н. Профессиональная карьера. *Социс*. 2006. № 4. С. 78–86.

Ю.В. Годован. *Социальная мобильность и ее влияние на политическую социализацию молодежи в Украине. – Статья.*

В статье рассматриваются основные характерные черты социальной мобильности молодежи, ее классификации и функциональное назначение. Акцент делается именно на мобильности молодежи в общественно-политической жизни в условиях современности.

Ключевые слова: *социальная мобильность, политическая социализация, молодежь, Украина, политический процесс.*

Y. Hodovan. *Social mobility and its impact on the political socialization of young people in Ukraine. – Article.*

The article discusses the main features of social mobility of young people, its classification and functional purpose. The emphasis in the article on the mobility of young people in social and political life in modern conditions.

Key words: *social mobility, political socialization, youth, Ukraine, political process.*

УДК 75.041

С.І. Горбань

кандидат педагогічних наук,

завідувач Іконописною школою імені преподобного Порфирія Кавсокаливита

Полтавська місіонерська духовна семінарія,

м. Горішні Плавні, Полтавська область, Україна

БЕЗСАНКІРНИЙ ПРИЙОМ ТА ПЕРЕДАЧА КОНЦЕПЦІЇ СВІТЛА У ТВОРЧОСТІ ІКОНОПИСНОЇ МАЙСТЕРНІ Л.Д. ЛЯПИЧА

Анотація. *У творчості київської іконописної майстерні Л.Д. Ляпича, що розпочала свою діяльність у кінці ХХ ст., використовують безсанкірний прийом особистого письма, який відрізняється від прийомів давнини. Карнація пишеться на сусальному золоті, що вказує на преображення зображеного.*

Ключові слова: *іконопис, безсанкірний прийом, карнація, концепція світла.*

Багатьом відомою є святоотцівська формула, що Бог став людиною для того, щоб людина могла стати богом. Саме це постійно наголошує світу й ікона, сутністю якої є зображення Бога, Джерела світла, який утілює, або людини, яка преобразилася та стала причетною до божественного світла. Інакше кажучи, світло – це сюжет ікони. Будучи матеріальною, ікона відкриває нам світ нематеріальній. «Найбільш явно інобуття ікони являє Світло» [2, с. 15]. Із цієї позиції історію іконопису можна розглядати як історію пошуку форм та прийомів, що б сприяли найліпшій передачі сповненого божественним світлом буття. На цьому шляху церковне мистецтво як використовувало надбання античності, надаючи йому нового змісту, так і створювало образи нової, відмінної від класичної виразності.

На розвиток сакрального мистецтва завжди впливала атмосфера духовного життя. Помічено зв'язок між появою визначних духовних діячів та розквітом іконопису чи формуванням мистецтва певного спрямування та ствердження певних прийомів передачі світла в церковному живописі. Так, впливом Симеона Нового Богослова, представника напруженої містичної духовності, пояснюється поява в першій половині XI ст. мистецтва, що було орієнтоване на аскезу та створювало суворі образи [2, с. 52].

Із духовною орієнтацією, що існувала в Константинополі в колі Нікіфора Григори та богословів його типу, О.С. Попова пов'язує особливу виразність світла у творах першої половини – середини XIV ст. Поєднання шарів карнації та сяяння в цей час, на думку мистецтвознавця, створювало ефект випромінення незримого містичного світла. У другій половині XIV ст. основним стає прийом передачі світла у вигляді так званих «движків» чи «світів» – білих штрихів, написаних на личному. «Передача світла в обличчях, – пише О.С. Попова, – у вигляді помітних білих штрихів, скоріше за все, відповідала (якщо не була прямим відгуком) паламитському вченню про реальність Божественної енергії, що може надаватись людині, бути нею сприйнятою та просвітлювати людську душу і тіло. Учення Палами про непізнану сутність Бога і пізнані Його енергії сприяла ствердженню художньої передачі світла у